

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 DERSİ UZUN TEZİ

BERLİN DUVARI YIKILIRKEN

Danışman Öğretmen: Abdullah Şahin

Öğrencinin Adı: Ceren

Öğrencinin Soyadı: Özcan

IB Numarası: 001129-003

Sözcük Sayısı: 3.729

Araştırma sorusu: Oya Baydar'ın "Hiçbiryer'e Dönüş" ve Milan Kundera'nın "Bilmemek" yapıtlarındaki odak figürlerin yaşadıkları yabancılaşma, aidiyetsizlik ve geçmişle hesaplaşma izlekleri nasıl işlenmiştir?

Araştırma sorusu: Oya Baydar'ın "Hiçbiryer'e Dönüş" ve Milan Kundera'nın "Bilmemek" yapıtlarındaki odak figürlerin yaşadıkları yabancılaşma, aidiyetsizlik ve geçmişle hesaplaşma izlekleri nasıl işlenmiştir?

ÖZ (Abstract)

Uluslararası Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Oya Baydar'ın "Hiçbiryer'e Dönüş" ve Milan Kundera'nın "Bilmemek" adlı yapıtlarındaki odak figürlerin uzam değişikliği sonrasında yaşadıkları yabancılaşma, aidiyetsizlik ve geçmişle hesaplaşma izleklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Giriş bölümünde odak figürlerin yaşadıkları uzam değişikliği süreçleri özetlenmiş, gelişme kısmında ise süreç 'uzam değişikliğinin nedenleri', 'dönüş' ve 'uzam değişikliğinin' sonuçları şeklinde bölümlere ayrılarak sürecin birey üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Gelişme bölümünün bu üç başlığa ayrılmasındaki amaç uzam değişikliği sürecini giriş, gelişme ve sonuç gibi bölümlere ayırarak baştan sona irdelenmesini kolaylaştırmaktır. Uzam değişikliğinin sonuçları ise yabancılaşma, geçmişle hesaplaşma ve aidiyetsizlik alt başlıklarınca ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise gelişme kısmında bölümlere ayrılarak irdelenen uzam değişikliği, süreç özetlenerek bölümler arası bağ kurmak amaçlanmıştır.

(Sözcük Sayısı: 120)

İÇİNDEKİLER :

I.GİRİŞ.....	4
II.GELİŞME.....	5
II.I. UZAM DEĞİŞİKLİĞİNİN SEBEPLERİ	5
II.II. DÖNÜŞ.....	7
II.III. UZAM DEĞİŞİKLİĞİNİN SONUÇLARI.....	8
II.III.I. YABANCILAŞMA	8
II.III.II. GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA	12
II.III.III. AİDİYETSİZLİK.....	13
III. SONUÇ.....	16
KAYNAKÇA.....	17

I. GİRİŞ

Bir ülkedeki rejim değişikliği ülkenin bütününe etkilediği kadar, belki de daha çok, toplumun yapı taşı olan bireyi etkiler. Ülkede oluşan yeni sisteme ayak uyduramayan birey ya göç eder ya da ettirilir. Göç insanlık tarihinin bir gerçeğidir. Sebebi ne olursa olsun bu süreç hep var olmuş ve bireyin yabancılaşma ve yalnızlık gibi evrelerden geçmesine yol açmıştır. Göç eden birey ana toprağına geri döndüğünde ister istemez geçmişle hesaplaşmaya başlar ve yabancılaşarak aidiyet arayışına sürüklenir.

Oya Baydar'ın "Hiçbiryer'e Dönüş" isimli yapıtında ideolojileri nedeniyle uzam değişikliğine sürüklenen ve ideolojilerinin yıkılışıyla yurtlarına geri dönen figürlerin dönüş serüvenleri ve sonrasında yaşadıkları geçmişle hesaplaşma, yabancılaşma ve aidiyet arayışları ele alınmıştır. Romanda asıl odak figür ve kocasının dönüşü anlatılsa da iç monolog ve geriye dönüş tekniğinin kullanımıyla odak figürün çocukluk anıları, gençlik aşkları ve ideolojisinin olduğu yıllar hakkında bilgi edinilebilmektedir. Siyasi görüşleri nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan figürler, gurbetteyken yurtlarını özlemişlerdir fakat yurtlarına döndüklerinde orayı bıraktıkları gibi bulamamışlardır. Odak figür, uzam değişikliği sürecinde çevresindeki diğer figürlerle yabancılaşma yaşamıştır. Türkiye'ye geri dönerken oğluna açık bir şekilde veda etmemiştir, kocasıyla olan ilişkisi yıpranmıştır ve ne çocukluk ne de gençlik yıllarından yakın arkadaşlarıyla birlikteyken kendisini eskisi gibi onlardan biri olarak görememiştir. Aidiyet arayışına giren odak figür, çözümünü kaçışta bulmuştur ve romanın sonunda kimseye söylemeden, kimsenin yerini bilmediği bir köye taşınmıştır.

Milan Kundera'nın "Bilmemek" adlı yapıtı da benzer bir dönüşü konu edinmektedir. Romanın odak figürlerinden Irena zorunlu olmadığı halde kocasıyla yurt dışına göç etmiştir. Kocası Martin öldükten sonra ise yurtdışında kalmıştır ve daha sonra onun arkadaşlarından biri olan Gustaf ile bir ilişkiye başlamıştır. Ülkesine dönmesinin engelleri ortadan kalkınca Gustaf dahil herkes onun Prag'a geri dönmek isteyeceğini düşünmüştür ve bu nedenle Gustaf işini Prag'da genişletmiştir. Halbuki herkesin tahminlerinin aksine Irena dönmek istememektedir. Bu zoraki dönüş ile geride bıraktıklarına bakma şansını yakalayan Irena çevresine yabancılaşmıştır. Artık kendi şehri olarak kabul ettiği Paris'te de sadece bir gurbetçi olarak görüldüğünü anlamasıyla bir aidiyet arayışına girmiştir ve bu süreçte geçmişle ve kendisiyle hesaplaşmaya çalışmıştır. Romanın diğer odak figürü Josef de ülkesinde yaşanan siyasal değişimler nedeniyle ülkesini terk etmiştir. Josef'in hiçbir zaman ailesiyle ilişkileri yolunda olmamış, Josef sorunlu çocuk olarak algılanmıştır. Bu nedenle yurt dışında Josef kendine yeni bir aile ve yeni bir hayat kurarak mutluluğa erişmiştir. Karısının kaybından bir süre sonra yurduna dönen Josef aslında yurdunu pek özlememiş ve çarpık kentleşme sonucu değişen şehre yabancılaşmıştır. Romanın sonunda benzer süreçlerden geçen iki figür, Irena ve Josef,

Irena'nın Josef'i hatırlaması üzerine buluşurlar fakat gecenin sonunda aslında Josef'in onun kim olduğunu hakkında hiçbir fikri olmadığını anlayan Irena hayal kırıklığına uğramıştır.

II.GELİŞME

II.I. UZAM DEĞİŞİKLİĞİNİN SEBEPLERİ

Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanda bireyleri uzam değişikliğine iten sebep siyasal değişimdir. Romanın geçtiği uzam ele alındığında o dönemde Türkiye'de önemli siyasal gelişmeler göze çarpmaktadır. 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuştur. Parlamento ve hükümet feshedilmiş, sıkı yönetim ilan edilmiştir, sokağa ve yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Romandaki figürler bu dönemde siyasi düşüncelerini icra etmeye çalışan aktif bireylerdir. Romanda birden çok anlatıcı kullanan yazar, anlatıcının etkisini en aza indirerek anlatıcıdan çok olayların önem kazanmasını sağlamıştır. Olayların önem kazanması, bu sürecin toplumdaki farklı bireyleri nasıl etkilediğinin gösterilmesine yardımcı olmuştur. Ülkedeki siyasal gelişmelerin zorlamasıyla figürler çareyi ülkeyi terk etmekte bulmuşlardır. Romandaki odak figür ve eşi bu dönemdeki siyasal olaylarda rol almışlardır. Bu süreç detaylı olarak odak figürün kocasının iç monologlarından anlaşılmaktadır.

"Birkaç ay sonra, saklandığın evin basıldığı, yakalandığın, işkencede olduğun haberi geldiğinde; örgütten vakit geçirmeden yurtdışına çıkma talimatı aldığım da; içimde büyük bir isyan ama çaresizlik ve itaatle seni işkence odalarının dehşetine, hapis hane koşullarının gürültülü yalnızlığına teslim edip giderken hep kumların üzerinde seviştığımız o sıcak yaz gününü hatırladım" (Baydar 33)

İdeallerine o kadar bağlıdır ki çocukları olduğunda bile onunla ilgilenmek için geri çekilmemiş, tersine onu da kendileri ile sürüklemişlerdir. Çocuğunu da toplantılara sürükleyecek kadar ideallerine bağlı olan odak figür, dolayısıyla ülkeden ayrılırken göç ettiği ülkeyi de ideolojileri ile ilişkili olarak seçmiştir. Almanya romanın geçtiği dönemde odak figürün ideolojilerinin yaşandığı bir uzamdır. Bu nedenledir ki odak figür, ideolojisinin simgesi olan Berlin Duvarı'nın yer aldığı uzamı tercih etmiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla ideolojisinin de çöküşüne tanık olmuş ve böylece ülkesinden ayrılışına neden olan ideolojisinin ikinci yenilgisi bir kez daha odak figürü uzam değişikliğine itmiş, böylece dünyadaki siyasal değişimler ile paralel olarak değişim gösteren yurduna geri dönebilme hakkını kazanmıştır.

Bilmemek adlı yapıtın figürlerini uzam değişikliğine iten etkenler siyasal değişim ve ailevi nedenler olarak ikiye ayrılabilir. Siyasal değişimler her ne kadar Bilmemek adlı romanın odak noktası olmasa da figürleri göçe zorlayan nedenlerdendir. Dönemin siyasal değişimlerinin

etkisi figürlerin tahlillerinden anlaşılabilirdiği gibi romanda Çek yazar olan Skácel'den, Alman müzisyen Arnold Schönberg'den ve İzlandalı şair Jonas Hallgrimson gibi roman dışı, gerçek dünyaya ait kişilerden bahsedilmesinden de anlaşılabilir. Yazar böylece romanın geçtiği dönemi veya benzer olayları gerçek insanlardan örnekler vererek daha çarpıcı kılmıştır. Irena adlı figürün eşi siyasi görüşü nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kaldığında Irena ona eşlik etmiştir fakat Irena'nın asıl kaçıışı annesindedir.

Irena'nın annesi kızıyla ilgilenen bir anne değildir. Irena'nın eksik özgüveni anne figürünün üzerindeki etkisi ile ilişkilendirilebilir. Annesi kendisiyle övünmeyi seven bir figürdür ve hep kendi ihtiyaç ve isteklerini birinci plana koymaktadır. Kızının dedikleri ve istekleri pek önemli değildir onun için.

Anne figürünün fiziği daha düzgündür ve bu üstünlüğünden de diğer üstünlüklerinde olduğu gibi zevk aldığı yapıttaki tahlillerden anlaşılmaktadır.

“Bununla birlikte sadece varlığının bile kızını ezdiğini biliyordun ve kendi fiziksel üstünlüğü nedeniyle gizli bir zevk duyduğunu da inkar etmek istemiyorum.” (Kundera 20)

Annesinin Irena üzerindeki etkisi onu kaçmaya itmiştir ve kaçış yolunu genç yaşta kendinden yaşça büyük biriyle evlenmekte bulmuştur. Fakat bu kaçış pek gerçekçi değildir çünkü annesinin bir arkadaşıyla evlenmiştir. Aynı kaçış isteği yurdundan ayrılırken tereddüt etmemesini sağlamıştır. Zorunlu olmadığı halde kocasıyla yurdu terk etmiştir.

Annesi Irena için bir kaçış nedeni oluşturmuştur fakat Irena yurdunu terk ettikten sonra da annesi ile ilişkisi düzelmemiştir. Annesi Irena'nın duygularına önem vermemektedir. Kızının kocasını baştan çıkarmış ve hiç tereddüt etmeden onunla ilişkiye girmiştir. Kızının her alanda önüne geçmek, ondan daha iyi olmak gibi bir hırsı vardır. Kızının kocasını ele geçirmek için ona kızının veremediklerini vermiştir. Irena annesinden kaçışında başarılı olamamıştır.

Josef, gençliğinde ailesine yakın olan bir figür değildir. İçinde hep bir isyan isteği vardır. Her yaptığı ağabeyinin başarısı ile karşılaştırılmış ve başarısızlığı hissettirilmiştir. Ailesinin göçe bakış açısı da benzerdir. Onu kolaya kaçması nedeniyle suçlarlar, aileden uzaklaştırırlar. Adresini bildikleri halde kimse ona mektup yazmaz.

İlişkileri ne kadar bozuk olursa olsun göçlerinden sonra aileleriyle ilk kez buluşmalarında hem Irena hem de Josef'in ailelerine karşı sevgileri artmış, onları kendilerinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Psikolojik çözümleme ve iç monologla iletilen bu düşünceleri ailesinden ve yurdundan uzakta kalan insanların geçmişlerine ve kökenlerine bağlanma ihtiyacını göstermektedir.

“İçinden, bunlar bana en yakın insanlar, dedi, ailem, sahip olduğum tek aile, ağabeyim, tek kardeşim. Sanki dağılıp gitmesinden önce heyecanını uzatmak istercesine, bu sözleri içinden tekrarlıyor, tekrarlıyordu.” (Kundera 45)

Fakat bu hisleri çok uzun sürmemiştir çünkü ikisi de ailesinin hiç değişmemiş olduklarını fark etmişlerdir. Irena'nın annesinin tavrı hiç değişmemiştir ve Irena onun yanında kendisini aşağılanmış hissetmektedir. Josef'in ailesi ise gelmesinden rahatsızlık duymuştur çünkü kimsenin ona ihtiyacı yoktur ve değişen rejimle yapılan yeni mal paylaşımına o dahil edilmemiştir.

II.II. DÖNÜŞ

Oya Baydar'ın “Hiçbiryer'e Dönüş” adlı yapıtı siyasi görüşleri nedeniyle yurtlarından uzaklaşan bireyleri konu edinir. Ülkelerinden isteksizce ayrılmak zorunda kalan bu bireyler hep dönüşün hayalini kurmaktadırlar. Roman'ın odak figürü Türkiye'den uzakta geçirdiği yıllar boyunca hep geri dönüşün hayalini kurmuş, yurtdışında gezdiği gördüğü yerlerin hiçbiri onu İstanbul gibi etkilememiş ve her zaman yurduna özlem duymuştur. Odak figürün dönüş hakkındaki düşünceleri iç monolog tekniğiyle verilmiştir.

“... her birinin anısı içime bir hançer gibi saplanan şehirler; gördüğüm yaşadığım bunca güzel şey; dönüşü daha şiirli, daha görkemli kılmaya hizmet eden küçük süslerden, önemsiz ayrıntılardan ibaretti sanki.” (Baydar 13)

Dönüş odak figür için yıllardır süren umutsuzluğun mutlu sonu olarak gözükmektedir. Diğer figürler için ise yıllar içinde korku ve belirsizlik halini almıştır. Bu durum odak figür ile olan diyaloglarında görülmektedir.

“ ‘dönmekten korkuyorum,’ diye itiraf ediyor adam. ‘dönüşte, kimi nerede bulacağımı bilmiyorum.’ (Baydar 124)

Milan Kundera'nın “Bilmemek” adlı yapıtı ise siyasi görüşleri nedeniyle rejim değişikliği süresince Çekoslovakya'dan ayrılan bireyler hakkındadır. Her ne kadar konuya Hiçbiryer'e Dönüş ile benzerlik gösterebilir de dönüş kavramının Bilmemek adlı yapıttaki karşılığı farklılık göstermektedir. Romanın odak figürü Irena kendi siyasi görüşü nedeniyle değil, eşinin görüşü nedeniyle ülkesinden ayrılmıştır ve ayrılırken Prag'ı ne kadar severse sevsin, çok üzülmemiştir. Annesinden bağımsız yaşama fikrinin ona oldukça çekici geldiği Milada ile olan diyalogunda görülmektedir.

Ülkesindeki rejim tekrar değiştiğinde, herkesin onun koşarak ülkesine geri dönmesini beklemesi onu sinirlendirmiştir. Irena'nın yurdundan tamamen koptuğunu ve geri dönmek istemediğini söylemek yanlış olur. O da "Hiçbiryer'e Dönüş" romanındaki odak figür gibi ayrı kaldığı güzellikleri özlemektedir fakat aynı zamanda dönüşten korkmaktadır.

"Gündüz terk edilen ülkenin güzellikleriyle aydınlanıyordu, geceyse oraya dönüşün dehşetiyle. Gündüz ona kaybettiği cenneti gösteriyordu, geceyse kaçtığı cehennem." (Kundera 18)

Milan Kundera'nın "Bilmemek" adlı yapıtında dönüş ve sonrası gelişmeleri vurgulamak için Batı edebiyatında, en çok ele alınmış yapıtlardan birisi olan Homeros'un Odysseia'sını kullanmıştır. Odysseia, Ithaka'dan Yunan orduları ile Truva'yı ele geçirmek üzere ülkesinden ayrılır, savaşın bitiminde bütün kahramanlar evlerine dönerken, Odysseia'nın üç haftalık dönüşü, güç engelleri aşmak için on yıl sürer. Kundera dönüş kavramını sadece figürler üzerinden ele almamıştır. Dönüş ve nostalji kavramlarının etimolojisini okuyucuya sunmuş ve 'en büyük gurbetçi' olarak tanımladığı Odysseus'tan alıntılar yapmış, montaj tekniğini kullanarak dönüş kavramını farklı açılardan ele almıştır. Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanda figürlerin Küçük Prens adlı romanla aralarında bağ kurmaları gibi Bilmemek adlı romanda da Odysseus ile figürler arasında bir bağ kurulmuştur. Odysseus'un yurduna dönüşü ile romanın figürlerinin yurtlarına dönüşleri karşılaştırılmıştır. Böylece bir kez daha durumun evrenselliği vurgulanmış olur.

II.III. UZAM DEğİŞİKLİğİNİN SONUÇLARI

II.III.I.YABANCILAŞMA

Uzama yabancılaşma

Hiçbiryer'e Dönüş adlı yapıttaki odak figür sürgünde olduğu yıllar çeşitli uzamlarda bulunmuş fakat İstanbul sevdasını hiç yitirmemiştir. Bu nedenle geri döndüğünde karşılaştığı İstanbul onu hayal kırıklığına uğratmış, İstanbul'da kendisini yabancı gibi hissettirmiştir.

Şehrin yeni yapılanmasıyla olan değişimi odak figürü en çok çocukluk yıllarını geçirdiği sokağa geri dönüşünde etkiler. Çocukluk arkadaşı Ela'yı ziyarete gittiğinde, eskiden birlikte oynadıkları kırlardaki yapılaşmayı görmek onda melankoli yaratır. Odak figür yıllarca özlediği şehrin bu kadar farklı ve kendine bu kadar yabancı olmasına alışamamaktadır. Sonunda dönüş ve umut kavramlarıyla daha fazla ilişkilendiremediği bu şehirden kaçmak ve belki de kurtulmak ister hale gelmiştir. Bu da şehre tamamen yabancılaştığının göstergesidir.

“Bu şehir içimi acıtıyor; içime bir hançer gibi saplanıyor. Bana yenilgilerimizi hatırlatıyor: parola umut’tu; şimdi değişmiş. Yeni parolayı bilmiyorum. Artık şehrin kapılarını açacak anahtarım yok. Buradan gitmeliyim.” (Baydar 187)

Bilmemek adlı yapıttaki figür Irena’yı Prag’a bağlayan çok şey yoktur. O yurtdışına çıkarken bir üzüntü duymamıştır. Bu durumu bağımsızlığını ve güvenini kazanabilmek için annesinden uzak bir şans olarak değerlendirmiştir ve her ne kadar Prag’ı sevse de kendini o uzama karşı bir bağlılık göstermek zorunda hissetmemiştir. Bunun sebebi Prag’daki yıllarının hep başkalarının kontrolünün altında geçmesi ve özellikle annesi nedeniyle kendini hep eksik hissetmesidir. Yurtdışına çıkmak onun için kendi hayatını daha rahat yaşamak için bir çıkış yolu olmuştur.

Josef de yurduna döndüğünde uzamla yabancılaşmış, kentsel dönüşüm ve yeni yapılar nedeniyle şehri bıraktığı gibi bulamamış, yurtdışındayken kaybettiği anne ve babasının yattığı mezarlığın yolunu bulmakta zorlanmıştır.

“Kendini bir örnek yüksek binalarıyla onu irkilten yeni bir semtte buldu.”
(Kundera 39)

Kundera uzamla yabancılaşmalarının yurda dönüşün yarattığı heyecanın etkisini azalttığını romanda sıkça kullanılan Odysseus leit motivi ile açıklamış ve figürlerin içlerinde buldukları durum ile ilişkilendirmiştir.

Odak figürlerin kendilerine ve çevrelerine yabancılaşması

Hiçbiryer’e Dönüş adlı yapıtta odak figür dönüşle ilgili umutlara sahiptir ve her şeyin dönüşten sonra daha iyi olacağına ve yurtdışında çektiği yabancılığın döner dönmez sona ereceğine inanmaktadır. Dönüşten sonra ise odak figür, Sülün Sokağı’nın kızları ve Ela ile buluştuktan sonra artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını, konuşacak bir şey bulamayınca fark eder. Odak figür yurdundan ayrı kaldığı yıllarda arkadaşlarından da ayrı kalmıştır ve bu yabancılaşma aralarında görünmez bir duvar örülmesine sebep olmuştur.

Odak figür bu süreç sonucunda sadece çevresiyle değil, kendisiyle de yabancılaşmış olduğunu, eskiden olduğu kişi ile şimdiki hali arasındaki farklılıkları dönüşünden sonra daha net anlamıştır. Odak figürün iç monologlarından anlaşılacağı gibi kendisindeki değişimi gözlemlemesi onu geçmişiyile yüzleşmeye itmiştir ve bu yüzleşmede kendisinden bile bir şeyler sakladığını fark etmesi yabancılaşma sorununu zirveye taşımıştır.

“Çırlıçiplak soyunup kendi karşıma geçtiğimde bile, kendimden bir şeyler gizlediğimi seziyorum” (Baydar 217)

Bilmemek adlı romanda ise Irena adlı figür arkadaşlarıyla buluştuğunda artık onlardan biri olmadığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Irena Fransa'da yaşadığı süre içinde bira içme alışkanlığını kaybetmiştir ve şarap içmekten zevk almaya başlamış, ait olduğu kültürle yabancılaşmıştır. Bu durum sadece kültürü ile değil, aynı zamanda arkadaşlarıyla da yabancılaşmasına sebep olmuştur. Irena'nın bu durum nedeniyle olan kırgınlığını yapıtta kullanılan gösterme ve iç monolog tekniklerinden anlayabiliriz fakat bu konudaki gerçek hisleri Josef ile aralarında kurulan diyalogdan anlaşılmaktadır.

“Düşün bir kere, 1985 rekoltesi! Ve onlar bana yurtseverlik dersi vermek için kasten bira içtiler! Daha sonra bana acıdılar ve birayla çoktan kafa bulmuşken, şarapla devam ettiler!” (Kundera 114)

Arkadaşlarıyla buluşmasından sonra Irena tekrardan onların arasına girebilmek için onu kendi eski halinden farklı kılan hayatının yurtdışında geçen son yirmi yılını unutmaması gerektiğini hisseder çünkü Irena farklılığı nedeniyle dışlanmış bir birey haline dönüşmüştür.

“Yeniden onlarla birlikte yaşayabilirim, ama seninle, sizinle, Fransızlarla bütün yaşadıklarımı törenle vatan sunağının üzerine yığıp ateşe vermem koşuluyla... Bağışlanmamızın bedeli bu. Kabul görmemin. Onlardan biri olmanın.” (Kundera 36)

Josef'in dönüşünden sonra kültürüyle yabancılaştığını fark etmesi yıllardır özlemini çektiği ana dili Çekçeyi kulağına tamamen yabancı bir dil gibi geldiğinde gerçekleşir.

“Olasılıkla, yüzyıllar boyunca bütün dillerin müziği hissedilmeyecek bir yavaşlıkla değişir, ama uzun bir yolculuktan sonra geri dönen biri için bu çok afallatıcı: Josef tabağına eğilmiş, her kelimesini anladığı meçhul bir dili dinliyordu.” (Kundera 42)

Yurdundan uzun süre uzakta kalan bir birey doğal olarak aynı kalmayacaktır. Dönüşünde geçmişinin izleriyle karşılaşacak olan birey kendisiyle yabancılaşacaktır. Josef'in geçmişiyle yüzleşmesi çarpıcı bir şekilde olur ve eski halinden günlüğünü yırtıp atacak kadar tiksindir.

“Kuşkusuz abartılı, yararsız bir hareket; ama tiksintisini boşaltmak ihtiyacını hissediyor; bir gün gelip (kötü bir düşte bile olsa) kendisiyle karşılaşsın, onun yerine o yuhalanmasın, sözlerinden ve yaptıklarından o sorumlu tutulmasın diye o veledi yok etmeye ihtiyaç duyuyor.” (Kundera 63)

Yurduna döndüğünde ailesi ile olan buluşmasında Josef'in, onların kendisine olan bakış açısını fark etmesi kendi geçmişine ve ailesine yabancılaşmasına neden olmuştur.

Her iki yapıtta da bireylerin zaman içinde duygularıyla yabancılaştıkları görülmektedir. Bunun nedeni ise duyguların sıradanlaşmasıdır. Bilmemek adlı yapıtta Irena adlı figürün bu sıradanlaşmayı anlaması, kendisi gibi iltica edenlerle aynı rüyaları gördüğünü öğrenmesiyle olur. Kendisine özgü olmasını beklediği duyguları birçok kişiyle paylaştığını görmek, duyguların tekliğini yadsımasına neden olmuştur.

Hiçbiryer'e Dönüş adlı romandaki odak figürün iç monologu sayesinde Irena ile benzer bir yabancılaşma içinde olduğu görülebilir. Odak figürün daha yurduna dönmemiş olduğu yıllardan birinde karşılaştığı eski bir arkadaşının, saçını kocasının betimlemesine benzer bir şekilde betimlemesi onda da duyguların ve düşüncelerin tekliği hissini yaratmıştır. Odak figür yıllar geçtikçe her şeyin bu kadar yıpranmasından rahatsızlık duymaktadır.

“Niye herkes birbirini tekrar ediyor? Neden yalnızca duygular değil imgeler bile basmakalıplaşıyor, yıpranıyor?” (Baydar 124)

Romanlardaki iki figür de herkesin bu kadar aynı olmasından şikâyetçi olmaktadır ve bu durum duyguları ile yabancılaşmalarına sebep olmaktadır çünkü her iki figürün de inancı her bireyin farklı ve kendine özgü olması gerektiği yönündedir. Romanlarda okuyucunun karşına çıkan bu durumlar sadece figürlerin yabancılaşmalarına örnek değil, aynı zamanda yüzyılımızda fikir çeşitliliğinin azalmasına örnektir. Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanın odak figürü eski bir arkadaşıyla konuşurken her şeyin sıradanlaşması durumunu asıl yenilgi olarak tanımlamıştır.

“Gerçek yenilgi, asıl dayanılmaz olan, her şeyin böyle aşınması, tükenmesi, sıradanlaşmasıydı.” (Baydar 144)

Figürlerin duyguları ile yabancılaşmalarının tek nedeni bireylerin sıradanlaşması değildir. Bir diğer neden ise zaman faktörüdür. Her iki romandaki figürler yıllar sonra kendilerini eski hallerinden oldukça farklı bulmuşlardır. Bu duruma Josef'in kendi gençliğine yabancılaşması da örnek verilebilir. Diğer bir örnek ise Milada adlı figürün yıllar önce âşık olduğu bir çocuğa sevgisini göstermek için intihara teşebbüs etmiş olmasına rağmen yıllar sonra yazarın yapıtta sıkça kullandığı psikolojik çözümleme tekniği ile anlaşılacağı üzere duyguları oldukça değişmiştir.

“Çocuğun anısı onda ne aşk, ne nefret uyandırıyor. O aklına geldiğinde, ne düşünce vardı, ne heyecan; uyuşmuş gibi oluyordu.” (Kundera 84)

Zaman figürlerin eşleri ile olan ilişkilerinin yıpranmasına ve eşlerin birbirine yabancılaşmasına neden olmuştur. İki romanda da sağlıklı ilişki örnekleri ve aldatmalar

vardır. Fakat Hiçbiryer'e Dönüş romanının odak figürü ihanet konusuna Bilmemek romanındaki Irena kadar heyecanlı yaklaşmamıştır.

II.III.II GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA

Bireylerin yıllar geçtikçe dönüp yaptıklarını gözden geçirmeleri ve geçmişle hesaplaşmaları doğalarında vardır. Bu romanlardaki figürler de uzam değişikliği ve sonrasındaki olaylarda kendileri ve geçmişleri ile hesaplaşma yolları aramışlardır. Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanda geri dönüş tekniği kullanılarak okuyucunun, romanın figürleri, olayları ve zamanı hakkında daha detaylı fikir edinmesi sağlanmıştır. Bunun yapılmasındaki amaç figürlerin dönüşten sonra yaşadıkları düş kırıklığının ve çözüm arayışlarının nedenini göstermektir.

Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanın odak figürünün geçmişle hesaplaşması iç çatışmaya ve yalnızlığa sebep olmuştur. Eski arkadaşlarıyla yaptığı bir sohbetten hiçbir şeyden pişman olmadığını söyleyen figürün aslında kendisiyle çatıştığı bilinç akışı tekniği kullanımı sayesinde anlaşılabilir. Sadece bir iç çatışma halinde değildir. Aynı zamanda geçmişle hesaplaşma sürecinde kendini eleştirip sorgulamıştır odak figür fakat kesin, net bir cevaba ulaşamamıştır.

“Öyle mi yapardım gerçekten? Hep bu kuyruğu dik tutma inadı. Peki, değiştirmek istediğim ayrıntılar hangileri?” (Baydar 67)

Odak figürün yalnızlaşmasının sebebi geçmişi ile hesaplaşma yoludur. Bir çözüm getirmektense hep kaçıışı aramış, sessiz kalmayı tercih etmiştir. Bu duruma örnek olarak çocuğu ile vedalaşması verilebilir. Çocuğuna döneceklerini söylememiştir bile kendi içinde etmiştir vedasını, kendi içine gömmüştür anılarını fakat bu durum oğlu ile olan ilişkisinden bir kaçıştır aslında. Başkalarıyla olan ilişkilerinde de benzer hesaplaşmalar yapması onu yalnızlığa iter.

“Geçmişle aramda bir bağ daha koptu. Biraz daha özgürleştim. Biraz daha koptum.” (Baydar 220)

Bilmemek adlı romanda Irena adlı figürün geçmişle hesaplaşması yurduna dönmesiyle başlamıştır. Böylece yurtdışındaki hayatını eski hayatı ile daha rahat karşılaştırabilmektedir ve anılarını daha objektif bir algıyla gözden geçirebilmiştir. Prag'dan her ne kadar kolay ayrıldığını düşünmüş olsa da dönüp kaybetmiş olduğu güzellikleri fark edince yurduna ne kadar bağlı olduğunu fark etmiştir. Sonunda birinin söylediklerini dinlemesi Irena'da terapi etkisi yaratmış, kendi eksik noktalarını daha net anlamasını sağlamıştır. Yıllarca annesinin etkisi altında yaşayan Irena, annesi yüzünden kendini küçük, ezik, değersiz hissetmiştir. Ne

var ki annesinden kaçıışı yine annesinin onu yönlendirdiği ve kendinden yaşça büyük bir kocadır. Irena hep kendi ayakları üstünde durmaktan yorulmuştur. Kocasını öldükten sonra Gustaf ile tanışana kadar kendi başına kalmak onu çok korkutmuştur fakat Milada ile olan diyaloglarında itiraf etmiştir ki o yıllar hayatının en mutlu yıllarıdır çünkü ilk ve tek defa kendi ayakları üstünde durmaya çalışmıştır.

“İlk defa hayatımın efendisi oldum.” (Kundera 111)

Josef ise Irena'nın tam tersi bir şekilde Prag'a hiçbir bağlılık hissetmemiştir ve anlatıcının kişilik çözümlerinde “nostalji eksikliğinden rahatsız” olarak betimlenmiştir.

“Fransız taşra kentindeki Irena'nın tersine, cılız bir şekilde beliren bu geçmişe karşı hiçbir sevgi hissetmiyor, ona dönmek için hiç arzu duymuyor: Hafif bir çekingenlikten başka hiçbir şey duymuyor; kopukluk.” (Kundera 54)

Josef geçmişle olan hesaplaşmasında en az çaba gösteren ve belki de geçmişinden en çok kaçan karakterdir. Eskiden olduğu kişiyi beğenmediği için günlüğü yırtmış, eski karısının kızıyla olan görüşmesinden bir şekilde kurtulmuş ve ağabeyine karısının öldüğünü söylemekten kaçınmıştır. Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanın odak figürü de geçmişle olan hesaplaşmasında bir kaçış aramıştır fakat aynı zamanda bir çözüm arayışında olduğu için iç çatışmaya girmiştir fakat Josef geçmişle ilgili hiçbir bağlantı kurmak istememektedir ve sürekli geçmişten kaçmaktadır. Geçmişi ile barışık olmadığını gösteren bir diğer örnek ise ölen karısının yokluğuna bir türlü alışamamış olması ve hâlâ birlikteymiş gibi karar almasından anlaşılabilir. Josef'in geçmişten kaçışının nedeni ise tahlillerden anlaşılacağı üzere korkudur.

II.III.III AİDİYETSİZLİK

Her iki yapıtta da figürler uzam değişikliği ve dönüşlerinde yaşadıkları umutsuzluk nedeniyle aidiyet arayışına girmiştir. Hiçbiryer'e Dönüş adlı romanda bu durum Hiçbiryer'e ulaşma serüvenidir. Bilmemek adlı romanda ise bu arayış soru işaretleriyle bırakılmıştır.

Hiçbiryer izleği romanın başından beri tekrar eden bir leit motiftir. Romanda idealleri olan figürlerin ulaşmak istedikleri yer ütopyadır ve ütopyanın tanımı hiçbir yer olarak verilmiştir. Figürlerin umutsuzluk ve yalnızlık yaşadıkları dönemde hiçbir yere ulaşmak her zamankinden daha zordur. Dönüşleri için çok heyecanlanan sürgündeki figürler dönüşten sonra boşluğa düşmüş, kendi Hiçbiryerlerinin arayışına başlamışlardır.

Odak figürün eski arkadaşlarıyla yaptığı diyaloglardan sadece odak figürün değil herkesin aynı arayışta olduğu anlaşılmaktadır. Yıllarca dönüşün hayaliyle bekleyenler dönüşün aslında bir sonuç olduğunu anladıklarında hayal kırıklığına uğramışlardır.

“Haklısın, dönüş sürgünün amacıydı. Amaca ulaşılan noktada, mutluluk değil boşluk başlıyor.” (Baydar 130)

Dönüşü kendilerine amaç edinen bu insanlar döndüklerinde aradıkları şeyleri bulamamışlardır. Özlem duydukları şeyler aynı kalmamıştır, çevrelerine ve kendilerine yabancılaşmışlardır. Bu durum dönüşün beklediklerinden çok farklı olmasına neden olmuştur ve hatta dönecek bir şeyleri kalmadığı için gerçek bir dönüş olmamıştır.

“Döndük ve aslında geri dönüşün olmadığını, hiçbir yere, hiçbir şeye geri dönülemeyeceğini öğrendik.” (Baydar 144)

Odak figür romanda leit motiv olan kediler ile kendi kendi durumu ile sıkça benzerlikler oluşturmaktadır.

“Sonunda hepimiz, tıpkı kediler gibi, kokumuzun olduğu yerlere dönüyoruz. Ya her şey yıkılmış, toprak sürülmüş, kokular yok olmuşsa kediler nereye gider, kedi yavruları nereye döner o zaman?” (Baydar 85)

Aradıklarını bulamayan figürler kendi hiçbir yerlerinin arayışına girerler. Odak figürün kocası hiçbir yere yıllar önce arkadaşları ile gittikleri ıssız bir koyda intihar ederek ulaşmıştır. Odak figür ise herkesten kaçıp bir adaya yerleşerek ulaşmıştır hiçbir yerine.

“Burası, bu ada, isyanın ve yenilginin anıtmezarı değil; boyun eğişin sığınağı, ütopyanın hiçbir yer’e dönüştüğü son nokta.” (Baydar 222)

“Bilmemek” adlı romanda Irena annesinin üzerindeki baskın etkisi nedeniyle zayıf bir karaktere sahiptir ve nereye savrulduysa oraya gitmiştir. İlk kocasıyla yurtdışına giden Irena artık orada kendine yeni bir hayat kurmuştur. Yeni sevgilisi ona yeniden yurduna dönme şansı verdiğinde ve herkesin onun dönmesinin beklediğini görünce şaşırılmıştır, sandığı gibi Fransa’ya ait olmadığını anlamıştır. Paris’te artık eskisi kadar istenmediğini fark eden Irena nereye ait olduğunu kestirememektedir çünkü kendini Prag’a da ait hissetmemektedir.

“Benim kentim mi? Prag artık benim kentim değil ki,” (Kundera 22)

Gustaf ile annesinin sahte ilişkilerinden sıkılmış olan Irena kaçıışı, daha başlamadan bitmiş olan eski bir ilişkisine geri dönerek bulmuştur. Josef de kendisi gibi göç etmiştir ve geçmişine pek bağlı değildir. Bu benzerlik Irena’nın kendisini ona daha da yakın hissetmesini sağlar. İlişkiye girdikten sonra aslında Josef’in onu hatırlamadığını fark edince kendini yine kandırılmış hisseder. Bu durumda kendini artık bir yere ait hissedememesi gibi kime bağlanacağını da bilememesine yol açar. Yetiştirilme tarzından ve sürekli olarak kendi

sorumluluklarını üstlenemeyen kişiliği nedeniyle Josef hakkında yanılıp yalnız kalmak ve kime güvенеceğini bilememek ona yalnızlığını daha net hissettirir.

III. SONUÇ

Bireyin hayatı, çevresindeki insanlar ve mekanları temel alarak şekillenir. İnsanlık tarihinin bir gerçekliği olan göç olgusu nedeniyle bireyler alışılmışın dışına çıkmak durumunda kalırlar ve hayatlarını yeniden şekillendirerek başkalaşıma uğrarlar. Bu başkalaşımı tamamlayamayan veya bu konuda eksik kalan bireyler kendilerini sorgulama sürecine girerler.

Oya Baydar'ın "Hiçbiryer'e Dönüş", Milan Kundera'nın "Bilmemek" adlı romanlarında farklı neden ve gerekçelerle uzam değişikliğine sürüklenen figürler vardır ve dönüş kavramı hepsi için farklı bir anlam taşımaktadır. "Hiçbiryer'e Dönüş" isimli yapıtın odak figürü için dönüş umut, "Bilmemek" adlı yapıtın odak figürleri Josef ve Irena için zorunluluk halini almıştır. Figürlerin yurtlarına dönüş sürecinde yaşadıkları benzerdir. Hepsi yabancılaşma yaşamış ve yabancılaşmanın getirdiği aidiyet arayışına çözüm bulmak amacıyla geçmişleri ile hesaplaşmışlardır. Aidiyet arayışları ise farklı sonuçlanmıştır. "Hiçbiryer'e Dönüş" romanın odak figürü çözümü büyük umutlarla dönüşünü hayal ettiği şehirden kaçıp kendi ütopyasına, "hiçbir yeri"ne, adeta saklanmakta bulmuştur. Josef ile Irena ise arayışlarında bir sonuca ulaşamamıştır. Kimlik ve aidiyet arayışı içerisinde olan Irena, geçmişinden bir parça olarak bulduğu tek gerçekçi dayanak olan Josef'in de bir kandırmaca olduğunu öğrenince yıkılmıştır.

IV.KAYNAKÇA

- BAYDAR, Oya. Hiçbiryer'e Dönüş. İstanbul: Can Yayınları, 2011
- KUNDERA, Milan. Bilmemek. 8.basım. İstanbul: Can Yayınları, 2010.